

Bakonyi István EGY KÖLTŐI ÉLETMŰ FORRÁSVIDÉKE

Beszélgetés Buda Ferencel

Buda Ferenc az elmúlt évben töltötte be 60. évét. E tény is a valószínűtlen dolgok közé tartozik... A költőt ugyanis nehéz ebben az életkorban elképzelni, hiszen fiatalos külsejét máig megőrizte. Évtizedek óta érő lírája mindig az ifjúság lázát viselte magán a *Füvek példája* c. 1963-as első kötettől az 1992-es válogatott könyvig, aminek címe: *Hatalmam; nyugalom*. S immáron kismonográfia is született eddigi életművéről, *Szekér Endre* tollából (Forrás Kiadó, Kecskemét, 1996). Ez a beszélgetés néhány hónappal ezelőtt készült.

- *Mint szinte minden költőnél, a te esetedben is bizonyáru nagyon fontos a gyermekkor, a származás.*

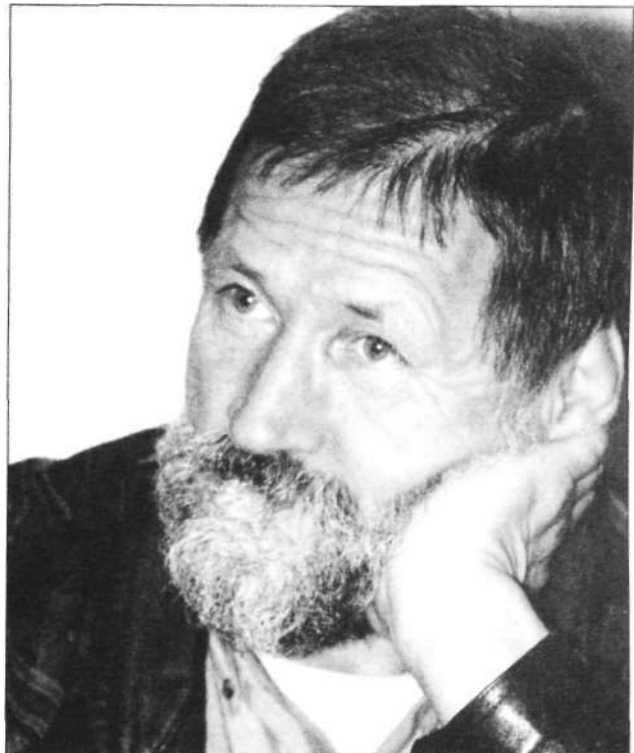
- Bizony, így van, bár lassacskán már elfelejtem. Volt rá idő... Debrecenben születtem, s egyetlen ivadéka vagyok szüleimnek. Az apai nagyapám azok közé tartozott, akik „kitántorogtak Amerikába”, s ő ott is maradt. Én nem ismertem, oda-kint halt meg. Közben egyébként hazajött, aztán még egy kislány született, aztán ismét visszament, és többet nem tért vissza családjához. Nagyanyám a gyerekekkel itthon maradt Szabolcsban. A József Attila-vers másik sora is ráillik: „hol lehet al-tiszt, azt kutatja.” Annak idején e sorok olvasása közben nagyon találva éreztem magamat. Azért is, mert a nagyapám családja majdhogynem nincstelen parasztcsalád volt. Apám 18 éves korában önkéntesen jelentkezett katonának, ez 1927-ben történt. S miután leszolgált két évet, utána még a tényleges szolgálatot is végigcsinálta. Amikor hazament, akkor már nyakig volt az ország a világválságban. Munkanélküliség, nyomorúság, nincstelenség. Elszegődött aratni a falu környékén, s ez olyan esztendőben történt, amikor rozsdás volt a gabona. Aztán egy délben a munka befejezése után hárman, falubeliek elindultak Debrecenbe. Gyalog tették meg a kilencven kilométeres utat, hiszen pénzük nem volt. Pontosabban csak ő tette meg, mert az egyik a szomszéd faluban, a másik Nyíregyházán maradt le, ő pedig ment tovább. És megérkezett a nagy sem-mibe. Ott alkalmi munkát kapott, de hát akkoriban sem kapodtak nagyon a munkanélküliek után. Találkozott egy úrral, aki katona korában volt a felettese, talán őrnagyi rangban. Apámat beszervezte a nagyerdei tenispályához gondnoknak, de volt temetőcsősi állása is. Ezek a dolgok az én kisgyermekkoromban történtek. Hát ennyi az apai ágról való örökség. Még hát érdekelt az is, hogy miféle származék ez a család, a Buda. Néhány évvel ezelőtt a *Forráshoz* küldtek be az Őrségből egy helytörténeti tanulmányt, s az ottani családnevek között előfordult ez a név. A legkorábbi adatok *Budak* formában őrzik, s mivel foglalkoztam a török nyelvekkel, tudom, hogy ez azt jelenti, hogy „ág”. Magyarán egy nemzetségből leágazott oldalág.

- *Tehát kutatásaid szerint honnan erednek őseid?*

- Történelmünk ismeretében bizton állíthatjuk, hogy a kárbartörzsekből telepítették őket a honfoglalók Keletre, a nyugati gyepükre meg Erdélybe. A Buda név Erdélyben fordult elő leggyakrabban, meg Beregben és az Őrségben. De ha apámra tekint valaki, akkor szlávnak is nézheti... Anyám lánykori neve *Veres*, az ő familiája Debrecen környéki. Ősei között földművesek, kézművesek, iparosok voltak, s akadt köztük egy kocsmáros is. Én voltam az első, aki középiskolánál többet végzett. *Van* még utánam jövő, aki magasabb iskolákat járt ki, a debreceni egyetem szlavisztikai tanszékének adjunktusa, *Lévai Béla*, a szuahéli nyelv kevés ismerője közé tartozik.

- *A világháború idején már nem voltál pici gyermek*

- Nem bizony, jól emlékszem sokmindenre. Apámat mindig berángatták katonának, akármilyen történt. A bécsi döntések után is behívták fegyveres szolgálatra, Erdélyben is megfordult. Amikor hadat üzentünk a Szovjetunióknak, akkor is elvitték. Szerencsére inkább csak rendfenntartó alakulatoknál szolgált. A hadifogságot és a sebesülést megúsza, Isten a markában tartotta. 1944 kora őszen jött haza szabadságra, s ez azért járt ki neki, mert a lakásunkat szétbombázták. Szerencsére akkor sem voltunk otthon, hanem a szomszéd faluban a rokonoknál tartózkodtunk. S a család, a rokonság akkor már nem engedte vissza apámat a frontra, magyarul szólva dezertálásra kényszerítették. Ekkor már a németek is elvonulóban voltak a faluból, vitték a jószágot, mindent, a rokonainktól éppen a kislovat kötötték ki az istállóból. Szükségük volt minden igavonó állatra, és akkor történt egy nagy életmentés. Apámnak nagyon rossz emlékei voltak a németekről a visszavonuláskor. S most ebben a pillanatban nem szólt egy szót sem, hanem hullasápadtan kapcsolta ki a pisztolytáskát, mert megvolt még neki a szolgálata.

ti revolvere. S az asszonyok körülfojták, mint a vércsék, és így akadályozták meg a bajt. Különben árva maradtam volna... Aztán persze emlékszem az első bombázásokra, akkor már nagyocská voltam, nyolcéves. A mai napig benne van a gyomromban az az érzés, s ez nem a gyerek ismert félelme volt. Nem a mumus vagy a zsákos ember jött, nem attól kellett félnem. Ez valami belülről jövő szörnyűség volt.

- *Aztán egyre inkább eszmélő fiúként mit érzékelte az 1945 utáni néhány tisztább évből?*

- Akkor voltam kiscserkész. Persze a gyerek perspektívájából láttam azt, ami történt. De nem volt az sem annyira egyértelmű. A felnőttek sokat beszéltek előttem, s ezt akkor én érteltem. Emlékeimben sok zavar maradt meg arról az időről. Mindenesetre az emberek bizakodtak, hogy minden másképpen lesz. A hozzám közelállóak a sok-sok pártot nem nézték jó szemmel. Azt mondták, hogy így szétszabdallják a magyarok gondolkodását, és ez nem visz közös tetterre. Vannak akik úgy gondolják, hogy a többpártrendszer negatív hagyomány Magyarországán. Ami a monarchia idején kezdődött, s aztán ez folytatódott a két világháború között.

- Aztán ez az idő nem sokáig tartott, hiszen jött az egypártrendszer...

- No, igen. Persze az sem egészséges. Jobb, ha több párt van, de nem túl sok. Szóval akkor már eszemtudó gyerek voltam, s a kékcédulás választásokról mindenki beszélt. Arról, hogy a kommuniztók csaltak. Nem először és nem utoljára. A nyomasztó légkört, a félelmet a 13-14 éves gyerek is érezte, leszámítva azt, hogy egy kamaszban mégiscsak több az optimizmus, mint egy családos emberben. Rendszeresen hallgattuk a Szabad Európát egy ismerősünkénél, akinek volt világvevő rádiója. A rádiót persze halkra vették, a függönyöket leeresztették, az ajtót jól becsukták. A beszédet alig értettük, mert nagyon zavarták az adást. Elhangzottak a politikai viccek is, de emlékszem, hogy az ember mindig körülnézett ilyenkor.

- S a középiskolás évek milyen változásokat hoztak életedben?

- No, ez sem olyan egyszerű história. Az én kedves szüleim mindenáron tanult embert akartak belőlem nevelni. Beírtattak a nyolcosztályos református gimnáziumba, abba a híres debrecenibe. Ezt a gimnáziumot az első osztály elvégzése után államosították, de csak félig. A felső osztályok megmaradtak az egyháznak, így mi az általános iskolában folytattuk. Később a Fazekas Mihály Gimnáziumba kerültem. A régi tanárok viszont tovább vitték a református szellemiséget. A mostani rohamos visszaegyházasítással éppen az a probléma, hogy most nincs kire építeni. Nem vagyok benne biztos, hogy minden iskoláját vissza kellene kapnia az egyháznak. Sok helyen olyan emberek kerültek iskolaigazgatói posztra, akiknek korábban az égvilágon semmi közük nem volt az egyházhoz, Istenhez még kevésbé, a Bibliához meg még annyira sem. Arról híresültek el inkább, hogy ki tud többet a Szovjetunióról, most meg csattogva vetik a keresztet. Néha a szó szoros értelmében papábbak a papánál. Ezzel szemben az én hajdani iskolámban más tapasztaltam. Egyébként oda járt például *Vekerdí Laci* is, voltak közös tanáraink, csak ő korábban tanult ott. Nemcsak a tudásuk, de az emberségük is hatott ránk. A hittanárunk, *Nagy Sándor* bölcsész és teológiai doktor volt, s a vallási türelem élő példája. Nem akarta az ígét rátukmálni a kölyökre, tisztelte azt is, aki a darwinizmust hirdette. S abban a gimnáziumban érettségiztem, ahol *Oláh Gábor* is volt tanár, és ahová *Tóth Árpád* is járt.

- 1955-öt jelzett a naptár. Nem akármilyen készülődött akkor már a mélyben...

- Ha nem is repedezett, de lágyult már a kéreg. Megint csak magamról egy apróság. '55. március 15-én iskolai ünnepélyt rendeztünk, meghozzá oly nagymértékűt, hogy nem is az iskolában, hanem az Ady Endre Művelődési Otthonban tartottuk. Erre az alkalomra írtam egy verset, igaz, később nem vettem be a válogatott verseim közé, hiszen egy diák zsenijének számított. Bár nem ez volt az első, hiszen 9 éves koromban már próbálkoztam. De a vers nem gyerek! Nos, ezt a verset el is szavaltam, benne olyan sorokat, hogy „nem jelez ma ünnepet a naptár, / nem egyéb ez szürke munkanapnál”, stb. A magam módján szóvá tettem, hogy mi bánt. Elüvöltöttem, indulatosan mondtam a versemet, s utóbb egy tanárom, aki egyébként kiscserkész koromban örsvezetőm volt, teológus hallgató, majd később orosz tanár, félrehívott: „Férfi, tudomásul kell vened, hogy a szekeret nem hátráltatni kell, hanem tolni! Neked még sok bajod lesz!” Végül is jó akarattal mondta ezt.

- Az egyetemre simán vettek föl?

- Azonnal fölvettek a debreceni egyetemre. A felvételi beszélgetés a szakmai kérdésekről nekem nem okozott nehézséget. Talán azért, mert az akkori egyetem felvételi szintje nem volt olyan erős. Egyébként akkor még nem sokat tudtam a kortárs magyar irodalomról, de azért olvastam a folyóiratokat, Például a *Csillagot*, az *Új Hangot*, az *Alföldet*. Akkor engem

még jobban érdekelt József Attila, s ebben talán igazam is lehetett. De tudtam *Juhász Ferenc*-ről, *Benjámin*-ről és *Illyés*-ről úgyszintén. Az egyetemen nagyon jó tanárim voltak, az irodalomtörténeti tanszéken akkor ott dolgozott *Bán Imre*, *Barta János*, *Julow Viktor*. S amikor később sor került a bírósági tárgyalásomra, Bán Imre és Julow Viktor eljöttek tanúskodni mellettem.

- 1956 mennyiben befolyásolta költővé érésedet?

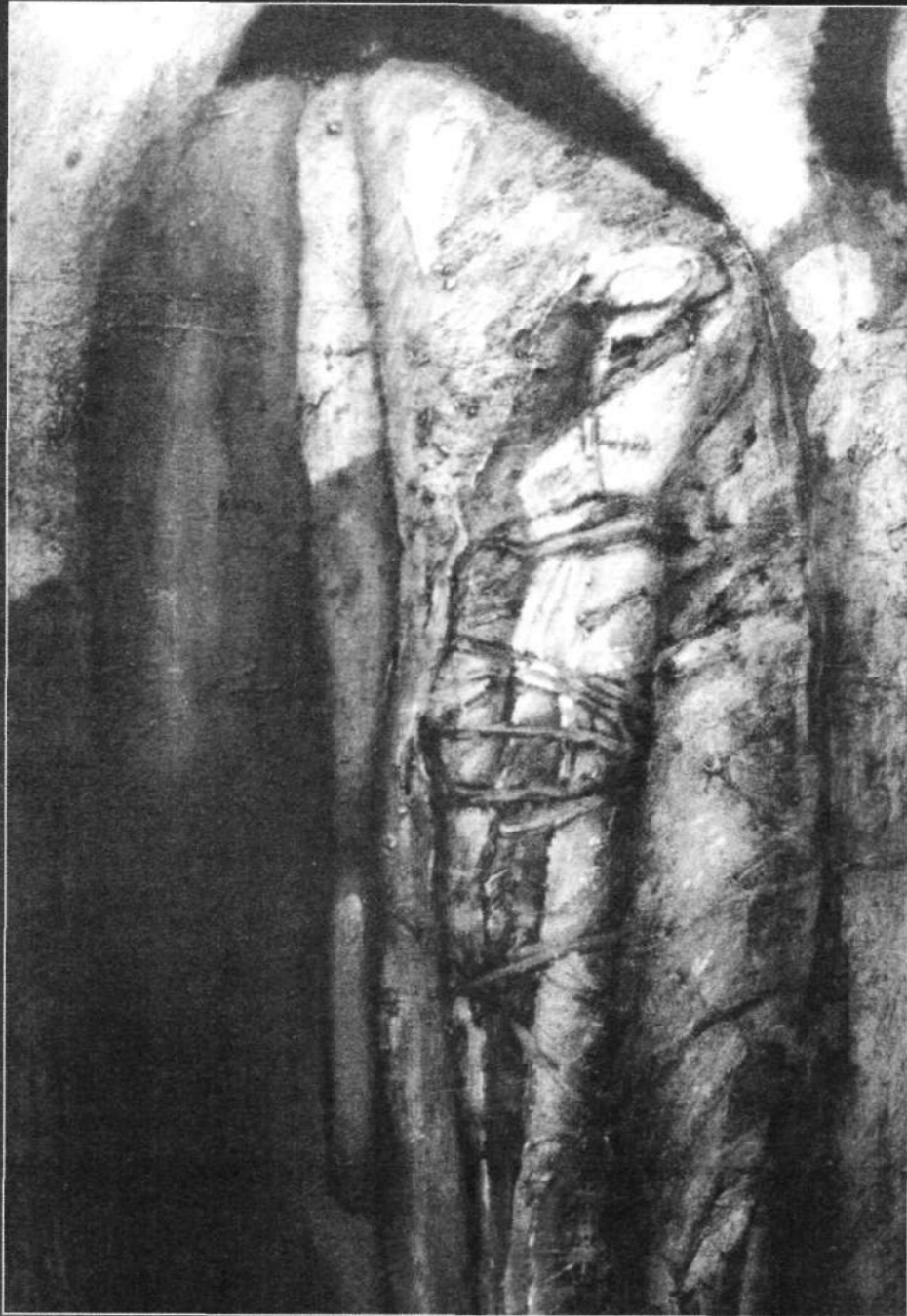
- Akkor lettem költő. Valószínű, hogy előbb-utóbb úgyis az a váltam volna, de az is valószínű, hogy kellett nekem egy ilyen lökés. Egy ilyen történelmi taszítás. Élhetünk abban a hitben vagy illúzióban, hogy a vers hathat. Másfelől hatalmas töltés volt bennem akkor. És nem annyira az olyan versek hatottak rám, mint Illyés híres *Egy mondata*, hanem ebből a szempontból is József Attila. Utána persze aztán jöttek más hatások, és én nem is akartam soha kivonni magamat a hatások alól. *Juhász Ferenc A tenyészet országa* c. kötetét említtem például. Nem tekintem modellnek, de a költői teljesítmény lenyűgöző. Hónapokkal később egyre jobban ismertem *Nagy Lászlót*, s ő a *Deres majálissal* azt sugallta, hogy hangütésével Juhásznál is közelebb áll hozzám. Nála is megvan a tűz, de azért visszafogottabb a hangja, szorosabban fogja a gyeplőt, nincs hordalék.

- Tudjuk, hogy néhány versed miatt '56 után perbe fogtok és börtönbe csuktak. Hogyan folytattad a szabadulás után?

- Az első utam az egyetemre vezetett, s kértem, hogy vegyenek vissza, és folytassuk ott, ahol abbahagytuk. Beadtam a kérvényt, de a tudomásomra hozták, hogy a jogerős bírói ítélet következtében az ország összes intézményéből ki vagyok rúgva. Aztán elhelyezkedtem segédmunkásnak, de kérvényt adtam be a miniszter asszonynak is továbbtanulásom érdekében. Éppen egy bérház építésén dolgoztam, s egy nap kaptam egy behívót, hogy jelenjek meg a rendőrségen. A nyomozótiszt kedvesen fogadott, s mondta, hogy a minisztériumból ide küldték a kérvényemet. Ő följajánlotta a segítségét, de jelezte, cserében ők is elvárnák, hogy segíts nekik. Bizonyos információkért nem lennének hálátlanok... „Köszönöm szépen, de úgy gondolom, hogy erre más szakember kéne” - mondtam. „Akkor pedig vegye tudomásul, hogy ott fog megröhadni a marhaistállóban” - felelte. Többet nem hívtak be. Aztán jó idővel később, amikor már Pesten laktunk, és én publikáló költő voltam, már a kötetem is ott volt a Szépirodalomnál, de még mindig a *Chinoiban* húztam az inamat, búslakodtam *Nagy Lacinak*, mondtam, hogy szeretnék tanítani, s ő azt ajánlotta, hogy keressem meg *Hidas Antalt*. Ő még Kárpátaljáról volt jó barátja *Ilku Pálnak*. *Nagy László* mondta, hogy *Hidas* rossz költő, de szeret segíteni, mert akkor is könnyít a lelkiismeretén. Kis gondolkodási idő után írtam egy levelezőlapot, és *Hidas Antal* nyomban válaszolt. Főlkerestem, kedélyesen elbeszélgettünk. Bejött a felesége, *Ágnes* asszony, *Kun Béla* lánya, miközben férjével kicseréltük börtönményeinket, ő maliciózan megjegyezte, hogy „tapasztalatsere?” Aztán bementem a minisztériumba, jött *Ilku Pál*, odabólintottunk egymásnak. 5-6 perccel később szólt ki a titkárnő, hogy fáradjak be. Aztán intézkedett, s így tanulhattam tovább levelezőn 1963-tól. Ez volt az első verseskötetem és az amnesztia éve.

- Vannak-e még illúzióid? Négy évtizeddel '56, a börtön, vagy éppen lírád alakulásai után?

- Túl sok illúzió fiatal koromban sem volt bennem, s nem volt a '80-as évek végén sem, a legújabb rendszerváltozás előtt. Azt azért nem hittem volna, hogy ennyire mocskossá és igazságtalanná válik a világ. Legfőleg bele kell nyugodnom abba, hogy ilyen az emberi természet és a történelem rendje. „Cimboraság, hatalom”, ahogy szegény *Margit* írta. S talán ő, *Szécsi Margit* és *Nagy László* sem hitte volna, hogy idáig fajul a világ.

Kotnyek István · Fekete holdak